

**Założenia do
Zintegrowanego Programu Rewitalizacji
na lata 2014 – 2022**

**Urząd m.st. Warszawa
Biuro Polityki Lokalowej
Wydział Rewitalizacji**

Lokalny Program Rewitalizacji m. st. Warszawy na lata 2005 – 2013 został przyjęty Uchwałą Rady Miasta Warszawy 8 maja 2008 roku (Uchwała nr XXX/995/2008) i jest kontynuacją Lokalnego Uproszczonego Programu Rewitalizacji m.st. Warszawy na lata 2005 – 2013 (Uchwała Rady Miasta nr XLV/1107/2005 z dnia 27.01.2005 roku).

Zgodnie z przyjętą w Lokalnym Programie Rewitalizacji definicją rewitalizacja oznacza proces zmian przestrzennych, technicznych, społecznych i gospodarczych podjętych w interesie publicznym, których celem jest wyprowadzenie obszaru z sytuacji kryzysowej, przywrócenie mu dawnych funkcji bądź znalezienie nowych funkcji oraz stworzenie warunków do jego dalszego rozwoju z wykorzystaniem jego cech endogenicznych.

Projekt rewitalizacyjny oznacza natomiast działanie będące częścią programu rewitalizacji, realizowane na konkretnym obszarze w konkretnym czasie z określonymi kosztami i w celu uzyskania określonych wyników.

Do Lokalnego Programu Rewitalizacji zostało zgłoszonych 57 miejskich projektów rewitalizacyjnych (do końca 2012 roku zrealizowano 21 projektów).

W maju 2012 roku została przeprowadzona ewaluacja Programu, z której sporządzony został raport - Ewaluacja postępów w realizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji na lata 2005 – 2013 (stan na rok 2010).

W 2012 roku wykonana została Ekspertyza – Analiza sfery zagospodarowania przestrzennego m. st. Warszawy dla potrzeb Zintegrowanego Programu Rewitalizacji m.st. Warszawy na lata 2014 – 2020.

W czerwcu 2012 roku odbyły się 3 debaty, dotyczące przyszłości rewitalizacji w Warszawie

- 15 czerwca z udziałem przedstawicieli naukowych,
- 22 czerwca z udziałem przedstawicieli organizacji pozarządowych,
- 29 czerwca z udziałem przedstawicieli środowisk branżowych, tj. urbanistów, architektów, planistów.

Dodatkowo na prośbę uczestników w/w debat zorganizowano debatę wszystkich środowisk, zainteresowanych problematyką rewitalizacji w Warszawie (12 września 2012 roku).

Na podstawie zarówno dyskusji, prowadzonych podczas debat środowiskowych, jak i decyzji uczestników ostatniej debaty łączonej zdecydowano, iż:

- Program Rewitalizacji Warszawy w przyszłym okresie programowania (Zintegrowany Program Rewitalizacji m.st. Warszawy na lata 2014 – 2020) będzie dokumentem operacyjnym, wdrażającym zapisy Strategii Miasta Stołecznego Warszawy.
- Systematyczna i długofalowa poprawa sytuacji życiowej mieszkańców obszarów zdegradowanych powinna być priorytetem rozwoju Warszawy widzianym, jako ważny element strategii rozwoju Warszawy – rozwój nie na zewnątrz, ale do wewnątrz miasta.
- Obszary zdegradowane, jako motory rozwoju powinny rozwijać się dzięki skoncentrowanemu wsparciu z poziomu miasta oraz dzielnic, przeciwdziałać zjawiskom kryzysowym na zdiagnozowanych obszarach przez integrację działań przestrzennych, społecznych, środowiskowych i gospodarczych.
- Obszary, które utraciły dotychczasowe funkcje społeczne, przestrzenne i gospodarcze muszą być widziane, jako atrakcyjne obszary do życia, inwestowania oraz dobrej organizacji przestrzennej.

Opis Celu 5.5. Strategii Rozwoju m.st. Warszawy wskazuje Program Rewitalizacji, jako dokument operacyjny, dotyczący zagadnienia rewitalizacji w mieście, dając tym samym wskazanie do takiego właśnie traktowania Programu Rewitalizacji. Dokumenty operacyjne,

wdrażające zapisy strategii na poziomie zadań i projektów mają z reguły krótszy horyzont czasowy i dokładniej precyzują zagadnienia wdrażane, wybierając z pośród wszystkich obszarów te, które w tym horyzoncie czasowym są kluczowe. Jeśli chodzi o wskazanie kluczowych obszarów rewitalizacji to wszyscy uczestnicy debat zgodzili się, że punktem wyjścia są zidentyfikowane dotychczas obszary, które znajdują się w Mikroprogramach. Jednocześnie zauważono, że nie wszystkie z tych obszarów są w takim samym stopniu istotne z punktu widzenia rozwoju miasta, jako całości i w związku z tym zgłoszono konieczność hierarchizacji dotychczasowych obszarów kryzysowych i wyłonienia obszaru kluczowego (priorytetowego) na najbliższe lata realizacji Programu Rewitalizacji.

Jeśli chodzi o projekty rewitalizacyjne podczas debat podkreślano:

- konieczność budowania systemu wsparcia obszarów kryzysowych poprzez projekty miejskie,
- konieczność tworzenia projektów kompleksowych, powiązanych przestrzennie (zbyt dużo pojedynczych, rozproszonych projektów),
- zwrócenie większej uwagi na inicjatywy lokalne i wykorzystanie ich do tworzenia projektów,
- możliwość włączenia do Programu projektu miejskiego z udziałem PPP.

Uczestnicy debat zgłosili swoje sugestie i uwagi, dotyczące zarządzania programem. A mianowicie:

- zaproponowano, aby w następnym okresie programowania (lata 2014 – 2020) przygotować jeden program miejski z udziałem uzupełniającym dzielnic,
- zauważono, że Warszawa potrzebuje polityki (strategii) rewitalizacji, która skupiałaby wiązki polityk miejskich w odniesieniu do rewitalizacji,
- program rewitalizacji powinien być bardzo czytelnie powiązany z dokumentami strategicznymi m.st. Warszawy (Strategia Rozwoju, Studium Uwarunkowań i Kierunków Rozwoju),
- podkreślono konieczność zachowania spójności Programu Rewitalizacji z analizą potencjałów miasta oraz koncepcjami rozwojowymi miasta,
- należy w realizacji Programu Rewitalizacji oczekiwać korzyści na poziomie całego miasta a nie tylko lokalnych/dzielnicowych,
- należy szczególnie nacisk położyć na koordynację oraz weryfikację działań rewitalizacyjnych, realizowanych przez różne jednostki w mieście.

Mając na uwadze wnioski płynące z analizy dokumentów strategicznych, ewaluacji programu rewitalizacji, Ekspertyzy przestrzennej, przeprowadzonych debat i dotychczasowych doświadczeń z zakresu rewitalizacji w Warszawie podjęto decyzję, iż

Zintegrowany Program Rewitalizacji m.st. Warszawy na lata 2014-2020 będzie kontynuacją Lokalnego Programu Rewitalizacji m.st. Warszawy na lata 2005-2013. Program Rewitalizacji na lata 2014-2020 jako program operacyjny Strategii Rozwoju m.st. Warszawy do roku 2020 będzie realizował zagadnienia z zakresu rewitalizacji w mieście stołecznym Warszawa.

Misja Programu, czyli **koordynowanie wybranych polityk miasta stołecznego Warszawy na obszarach objętych rewitalizacją oraz wsparcie dzielnic w prowadzeniu**

działań ukierunkowanych na przywracanie do życia i zrównoważony rozwój określonych obszarów, które utraciły dotychczasowe funkcje społeczne i gospodarcze, pozostaje nadal aktualna.

Misja Programu realizowana będzie poprzez IV cele operacyjne:

- Ożywienie społeczno – gospodarcze poprzez podniesienie jakości przestrzeni publicznej, zgodnie z zasadami ładu przestrzennego i estetyki,
- Rozwój turystyki i kultury w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego,
- Zwiększenie bezpieczeństwa mieszkańców oraz poprawa możliwości komunikacyjnych wewnątrz osiedli,
- Integracja mieszkańców, zapobieganie i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu.

1) Wybór obszaru priorytetowego dla realizacji działań z zakresu rewitalizacji w ramach Zintegrowanego Programu Rewitalizacji na lata 2014 - 2020

Doświadczenia z realizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji w latach 2005-2013, przedstawione w *Ewaluacji postępów w realizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji m.st. Warszawy na lata 2005-2013 – Raport. Stan na 2010*,¹ monitoringu działań prowadzonych przez cały okres realizacji programu oraz stanowisk Komitetu Monitorującego zdecydowały o weryfikacji podejścia do procesów rewitalizacyjnych w m. st. Warszawa. Raport z ewaluacji wykazał, iż działania rewitalizacyjne, przeprowadzane na terenie m.st. Warszawy powinny zostać skoncentrowane na jednym, wybranym, priorytetowym obszarze miasta. Jest również zgoda ewaluatorów i komitetu, co do tego, że wszystkie, dotychczas zdiagnozowane obszary kryzysowe (ujęte w Lokalnym Programie Rewitalizacji m.st. Warszawy na lata 2005-2013) powinny być punktem wyjścia do kontynuacji Programu Rewitalizacji w przyszłości.

Zintegrowany Program Rewitalizacji m.st. Warszawy na lata 2014-2020 ma być odpowiedzią na problemy obszarów zdegradowanych w mieście, ma skupiać działania w obszarze rewitalizowanym tak, aby poprawić (włączyć) zdegradowany obszar do funkcjonalnej przestrzeni miejskiej. Dla realizacji tego celu koniecznym staje się zatem wyłonienie kluczowych obszarów, przeznaczonych do rewitalizacji na najbliższe lata (2014-2020). Dotychczasowe doświadczenia wskazują również, iż nie da się uzyskać znaczących efektów rewitalizacyjnych bez zwiększenia koncentracji zarówno środków, jak i działań na wybranym obszarze. Nie należy, również oczekiwać znaczących i trwałych efektów od pojedynczych projektów, rozproszonych w obrębie miasta, których realizacja jest oczywiście niezmiernie ważna, ale głównie w skali lokalnej. Dla zwiększenia efektu rewitalizacji w skali miasta koniecznym jest skoncentrowanie działań rewitalizacyjnych na wybranych, spośród już określonych w Lokalnym Programie Rewitalizacji m.st. Warszawy na lata 2005-2013, obszarach rewitalizacji.

Dokumenty strategiczne Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego m.st. Warszawy² oraz Strategia Rozwoju m.st. Warszawy do 2020 roku³

¹ „Ewaluacja postępów w realizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji na lata 2005 – 2013 (stan na rok 2010)”. Opracowany przez zespół pod kierownictwem Mirosława Grochowskiego. Praca zlecona przez Biuro Polityki Lokalowej

² Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego m.st. Warszawy Uchwała nr LXXXII/2746/2006 z dnia 10 października 2006 r., - uchwalenie studium Uchwała nr L/1521/2009 z dnia 26 lutego 2009 r. - zmiana, uzupełniona Uchwałą nr LIV/1631/2009 z dnia 28 kwietnia 2009 r. Uchwała nr XCII/2689/2010 z dnia 7 października 2010 r. - zmiany studium

³ Strategia Rozwoju m.st. Warszawy do 2020 roku – Uchwała nr LXII/1789/2005 z 24 listopada 2005

nie do końca precyzują znaczenie dla rozwoju Warszawy jej poszczególnych obszarów. W obecnym Programie Rewitalizacji również nie wszystkie z zidentyfikowanych obszarów są w takim samym stopniu istotne z punktu widzenia rozwoju miasta, jako całości.

Studium jednakże wskazuje na obszary rozwojowe miasta, wyróżniając w Warszawie trzy strefy funkcjonalne, tj. strefę śródmieścia funkcjonalnego, strefę miejską i strefę przedmieść. W strefie śródmieścia funkcjonalnego lokują się obszary zdegradowane (kryzysowe) **Pragi Północ, Pragi Południe, Śródmieścia, Woli i Ochoty**. W strefie miejskiej obszary **Targówka, Mokotowa, Bielany, Ursusa, Bemowa i Włoch**. W strefie przedmieść znajdują się natomiast obszary **Wawra, Rembertowa i Wesołej**. Nakładając Lokalny Program Rewitalizacji na Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego m.st. Warszawy można zauważyć, iż dla zrównoważenia rozwoju Miasta większego znaczenia nabierają obszary kryzysowe prawobrzeżnej Warszawy.

Strategia Rozwoju m. st. Warszawy do 2020 roku również ściśle nawiązuje do przyjętego w Studium podziału na strefy funkcjonalne miasta stołecznego Warszawy (Strategia, str. 55). Należy uznać, iż samo położenie danego obszaru zdegradowanego w obrębie którejś ze wskazanych w Strategii i Studium stref funkcjonalnych wpływa na podniesienie jego znaczenia dla rozwoju miasta.

Strategia Rozwoju m.st. Warszawy do 2020 roku jest dokumentem strategicznym, który w bardzo dużym stopniu odnosi się do problemu warszawskich obszarów zdegradowanych i ich rewitalizacji. Należy tu wymienić: **Cel strategiczny 1 – Poprawa jakości życia i bezpieczeństwa mieszkańców Warszawy**, Cel operacyjny 1.3 – Wspieranie rozwoju budownictwa mieszkaniowego oraz modernizacji istniejących budynków, Program 1.3.4 – Rewitalizacja zdegradowanych zasobów mieszkaniowych; **Cel strategiczny 2 – Wzmocnienie poczucia tożsamości mieszkańców poprzez pielęgnowanie tradycji, rozwój kultury i pobudzanie aktywności społecznej**, Cel operacyjny 2.1. – Umocnienie tradycji m.st. Warszawy oparte na dziedzictwie kulturowym i przyrodniczym, Program 2.1.2 – Rewitalizacja wybranych zdegradowanych fragmentów dzielnic, w tym o znaczeniu historycznym, a przede wszystkim **Cel strategiczny 5 – Osiągnięcie w Warszawie trwałego ładu przestrzennego**, Cel operacyjny 5.5 – Rewitalizacja obszarów zdegradowanych.

Mając na uwadze wskazane w Studium i Strategii obszary funkcjonalne m. st. Warszawy, cele Strategii, a w szczególności Cel 5, mówiący o osiągnięciu w Warszawie trwałego ładu przestrzennego i integracji przestrzennej lewobrzeżnej i prawobrzeżnej Warszawy, misję Lokalnego Programu Rewitalizacji, zasadę kompleksowości przyjętą w Lokalnym Programie Rewitalizacji m.st. Warszawy oraz doświadczenia z realizacji Programu Rewitalizacji prowadzą do podjęcia decyzji o wyborze **priorytetowego** obszaru, na którym zostaną skupione środki i działania na realizację ogólnomiejskich projektów z zakresu rewitalizacji w latach 2014-2020.

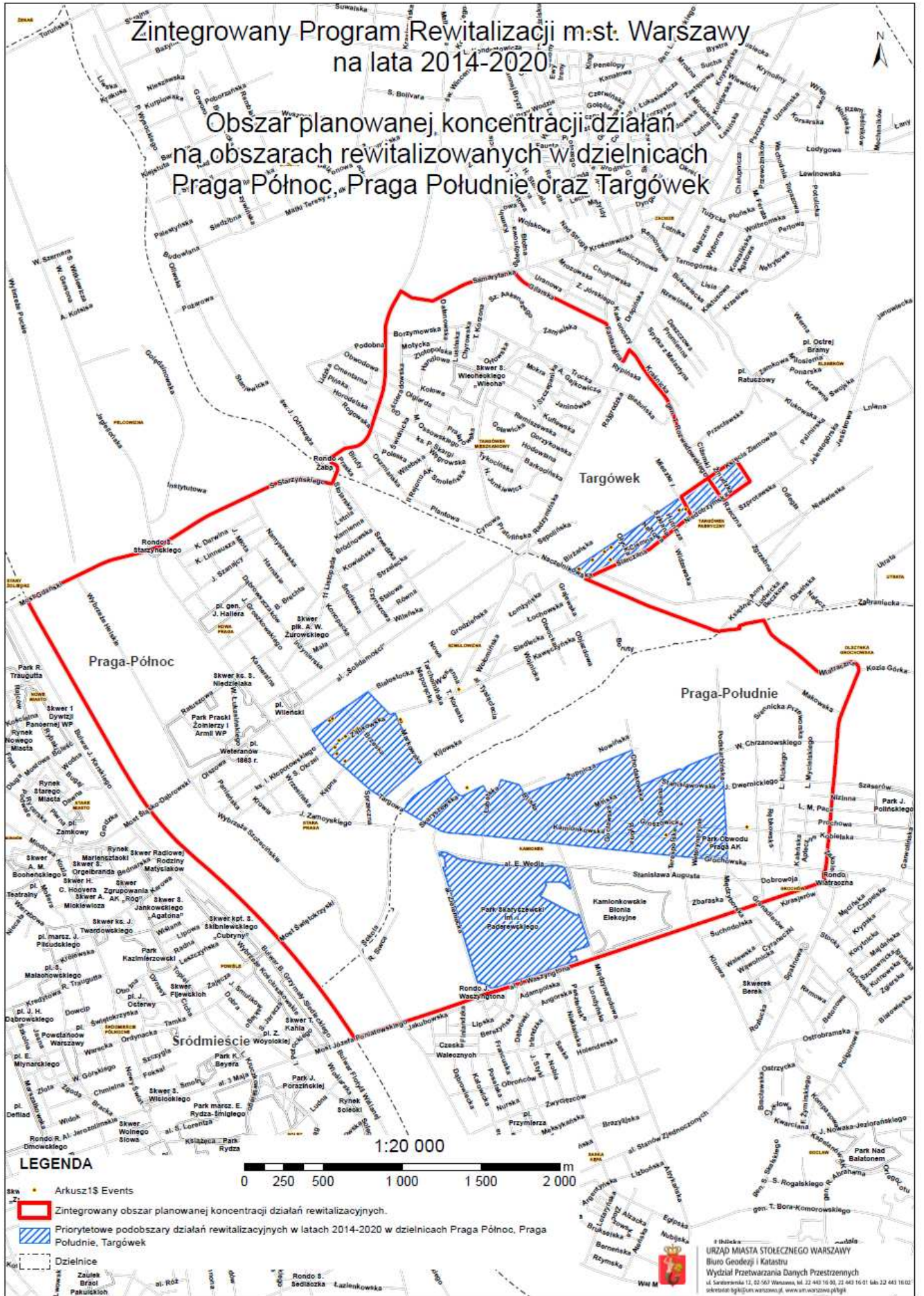
Takim priorytetowym obszarem, który w całości odpowiada na ww. uwarunkowania i jest spójny z polityką przestrzenną i rozwojową Miasta w latach 2014-2020 będzie obszar dwóch sfer funkcjonalnych: śródmiejskiej i miejskiej prawobrzeżnej Warszawy tj. część Pragi Północ, część Pragi Południe i części Targówka. Granica obszaru przebiega wzdłuż ul. Starzyńskiego do Ronda Żaba, ul. Św. Wincentego, ul. Samarytanka, ul. Gilarską, ul. Fantazyjną, ul. Radzymińska (wysokości ul. Kraśnickiej) ul. Kraśnicką (do linii kolejowej), ul. gen. T. Rozwadowskiego, ul. Księcia Ziemowita, ul. Klementowicką, (w dół do ul. Rzecznej), ul. Rzeczna, ul. Księcia Ziemowita, ul. Dziewanny, (w prostej linii do ul. Siarczanej), ul. Siarczana, następnie wzdłuż linii kolejowej do ul. Wiatracznej, al. Jerzego Waszyngtona do rzeki Wisły aż do ul. Starzyńskiego.

W ramach ww. obszaru, wydzielono następujące podobszary, na których planowane będą działania rewitalizacyjne w latach 2014 – 2020

- podobszar przemysłowy: Targówek Fabryczny w obrębie ulic Naczelnikowska – Ziemowita - Klementowicka (dzielnica Targówek)
- podobszar: Targówek Mieszkaniowy w obrębie ulicy Święciańska – Radzymińska - Rajgrodzka (dzielnica Targówek)
- podobszar: Targowa – Zamoyskiego – Grochowska – Podskarbińska – Mińska – Chodakowska – Żupnicza – Skaryszewska – wzdłuż linii kolejowej do ul. Targowej (dzielnica Praga Południe)
- podobszar: Park Skaryszewski (dzielnica Praga Południe)
- podobszar: Osiedle Dudziarska (dzielnica Praga Południe) – podobszar ten nie znajduje się w Lokalnym Programie Rewitalizacji na lata 2005- 2013, konieczne jest dokonanie diagnozy kryzysowości dla podobszaru
- podobszar: Białostocka – Markowska – Kijowska – Targowa (dzielnica Praga Północ)
- podobszar: Wojnicka- Kawęczyńska - Otwocka (dzielnica Praga Północ)
- podobszar: Targowa - Marcinkowskiego - Wybrzeże Szczecińskie - Plac Weteranów (dzielnica Praga Północ)

Zintegrowany Program Rewitalizacji m.st. Warszawy na lata 2014-2020

Obszar planowanej koncentracji działań na obszarach rewitalizowanych w dzielnicach Praga Północ, Praga Południe oraz Targówek

Na obszarze priorytetowym realizowane będą, jako główne - projekty ogólnomiejskie, zaś projekty dzielnicowe stanowią ich uzupełnienie. Taka koncentracja działań pozwoli na osiągnięcie lepszych i trwalszych efektów rozwojowych w skali całego miasta, a osiągnięcie trwałego efektu rozwojowego w kontekście całego miasta jest priorytetem działań rewitalizacyjnych na lata 2014-2020.

W związku z tym, iż działania rewitalizacyjne rozpoczęte Programem Rewitalizacji w 2005 są realizowane łącznie w 14 dzielnicach miasta stołecznego Warszawy, Zintegrowany Program Rewitalizacji na lata 2014 – 2020 przewiduje kontynuację działań rewitalizacyjnych w dzielnicach objętych programem rewitalizacji na lata 2005-2013. Dzielnice będą uczestniczyć w Zintegrowanym Programie Rewitalizacji na następujących warunkach:

Udział w Programie staje się obligatoryjny dla dzielnic Praga Północ, Praga Południe, Targówek.

Pozostałe dzielnice będą uczestniczyć w programie na następujących warunkach:

- udział w Programie jest dobrowolny,
- obszary kryzysowe powinny być poddane diagnozie – według wybranych wskaźników kryzysowości, które zostaną określone w Zintegrowanym Programie Rewitalizacji na lata 2014 – 2020,
 - część diagnostyczna opracowana przez dzielnicę wraz z planowanymi do realizacji działaniami ukierunkowanymi na rozwiązywanie problemów w obszarach kryzysowych do 2020 roku staje się integralną częścią Programu,
 - obszary już zdiagnozowane w ramach Lokalnego Programu Rewitalizacji na lata 2005 – 2013 pozostają w kolejnej edycji Programu 2014 - 2020. Nie należy przerywać rozpoczętego procesu rewitalizacji na zdiagnozowanych obszarach kryzysowych. Jest to ponadto zgodne z misją Programu, która mówi o wsparciu dzielnic w prowadzeniu działań ukierunkowanych na przywracanie do życia i zrównoważony rozwój określonych obszarów; tylko w ten sposób ZPR może być kontynuacją LPR,
 - dzielnice będą kontynuować realizację projektów rewitalizacyjnych już rozpoczętych w latach 2005 – 2013,
 - dzielnice do projektów „twardych” realizowanych lub zrealizowanych powinny przedstawić projekty miękkie, które będą uzupełnieniem projektów inwestycyjnych – twardych,
 - projekty dzielnicowe będą realizowane tak jak dotychczas z budżetów dzielnicowych,
 - w dzielnicach pozostają koordynatorzy ds. rewitalizacji, powoływani Zarządzeniem przez Prezydenta Miasta,
 - do Programu nie powinny być zgłaszane nowe projekty „twarde”, chyba że rozpoczęte zostały już zrealizowane; nowe projekty powinny być komplementarne z ukończonymi,
 - dzielnice będą składać sprawozdania półroczne i roczne z realizacji Programu na swoich obszarach, bez diagnozy corocznej obszarów kryzysowych.

Po akceptacji Założeń do Zintegrowanego Programu Rewitalizacji na lata 2014 – 2020 Biuro Polityki Lokalowej przygotowuje wytyczne dla dzielnic do opracowania materiałów, stanowiących integralną część Programu.

Zintegrowany Program Rewitalizacji na lata 2014 – 2020 będzie szeroko konsultowany z mieszkańcami Warszawy i tylko przy ich akceptacji możliwa będzie skuteczna realizacja

zaplanowanych działań. Rozpoczęta jak i kontynuowana dyskusja⁴ z różnymi podmiotami społecznymi miasta pozwoli na włączenie do Programu również działań proponowanych przez te podmioty. Dzięki możliwości wpływania środowisk lokalnych na kształt Programu, dokona się ich aktywizacja oraz zaangażowanie w odnowę społeczną i gospodarczą obszarów.

2) Mechanizm finansowania działań rewitalizacyjnych w ramach Zintegrowanego Programu Rewitalizacji na lata 2014 - 2020

Przewiduje się, że podstawowym źródłem finansowania projektów Zintegrowanego Programu Rewitalizacji na lata 2014-2020 będzie budżet miasta Warszawy, korzystający z możliwie dużego współfinansowania ze środków zewnętrznych, w tym w szczególności z funduszy strukturalnych UE.

Zakłada się, że projekty ogólnomiejskie, wpisane do Zintegrowanego Programu Rewitalizacji na lata 2014 – 2020 finansowane będą ze środków budżetu miasta Warszawy i zostaną ujęte w Wieloletniej Prognozie Finansowej – w załączniku zadań ogólnomiejskich.

Zakłada się, że projekty dzielnicowe (Praga Północ, Praga Południe, Targówek), wpisane do Zintegrowanego Programu Rewitalizacji 2014 – 2020 realizowane na priorytetowym dla Miasta obszarze kryzysowym objętym rewitalizacją będą finansowane z budżetu miasta Warszawy i zostaną ujęte w Wieloletniej Prognozie Finansowej – w załącznikach zadań dzielnicowych;

-zakłada się, że projekty dzielnic Praga Północ, Praga Południe, Targówek realizowane na obszarze priorytetowym będą sfinansowane z budżetu Miasta poprzez środki finansowe, które zostaną dodane do budżetu Dzielnicy,

-zakłada się, że w przypadku kiedy dzielnice Praga Północ, Praga Południe, Targówek poniosą wydatki na projekty dzielnicowe realizowane na obszarze priorytetowym uzyskają zwrot poniesionych nakładów z budżetu Miasta, jednakże środki te mogą być wydatkowane jedynie na inne zadania z zakresu rewitalizacji.

W przypadku pozostałych dzielnic, które przystąpią do Zintegrowanego Programu Rewitalizacji na lata 2014 – 2020, zakłada się, że projekty zakresu rewitalizacji finansowane będą ze środków budżetu Dzielnicy i zostaną ujęte w Wieloletniej Prognozie Finansowej – w załącznikach dzielnicowych.

Zakłada się, że projekty beneficjentów zewnętrznych współfinansowane będą ze środków własnych beneficjenta zewnętrznego.

Beneficjenci zewnętrzni mogą korzystać z funduszy unijnych np. JESSICA.

Zakłada się, że dla projektów beneficjentów zewnętrznych realizowanych w priorytetowym dla Miasta obszarze do rewitalizacji, urząd m.st. Warszawa opracuje mechanizmy ułatwiające realizację projektów.

Zasady korzystania z ww. mechanizmów będą, corocznie przedstawiane w odrębnych Uchwałach Rady m.st. Warszawy lub Zarządzeniach Prezydenta m.st. Warszawy.

⁴ Debaty środowiskowe odbyły się w dniach 15 czerwca 2012 – udział przedstawicieli środowisk naukowych, 22 czerwca 2012 – udział przedstawicieli organizacji pozarządowych oraz 29 czerwca 2012 – udział przedstawicieli środowisk branżowych, tj. urbaniści, architekci, planiści. 12 września 2012 odbyła się wspólna debata, w grupie mieszanej wszystkich środowisk.